

МЕХАНІЗМИ ТА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

***ДУЗЬКРЯТЧЕНКО В.В., АСИСТЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА***

Постановка проблеми у загальному вигляді. За сучасних умов глобалізації світової економіки перед кожним виробничим підприємством постають питання щодо зростання ролі виробничого потенціалу в їх діяльності задля забезпечення рівня конкурентоспроможності в галузі, виходу на лідируючі позиції.

Своєю чергою виробнича діяльність підштовхує підприємства до прийняття рішень, проте існує важкість прорахунку майбутніх подій, що впливають на розвиток підприємства у виробничій сфері. Саме тому необхідно узагальнити наукові підходи економістів, що вивчали цю проблему та виявити максимальний спосіб підвищення ефективності використання виробничого потенціалу підприємства. Він досягається шляхом постійних удосконалень механізму управління виробничим потенціалом підприємства, вивченню різноманітних трактувань, що пов'язані з цим терміном, адже саме до цієї складової існують різноманітні підходи та кожен з науковців виділяє окремі елементи, що потребують узагальнення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню механізму управління виробничим потенціалом підприємства приділялась увага з боку і вітчизняних, і зарубіжних науковців, що, своєю чергою, призвело до виникнення суперечностей між їх думками. В Україні проблеми механізму управління потенціалом підприємства розглядали такі вчені: Н.С. Краснокутська, І.П. Отенко, А.М. Малярець, М.С. Дороніна, А.А. Малицький, Н.А. Бочарова, А.Г. Дончак та інші. Все ж багато питань залишаються не вирішеними та потребують подальшого уточнення та удосконалення для забезпечення зростання механізму управління виробничим потенціалом підприємства.

Формулювання цілі статті полягає в узагальненні теоретичних знань щодо механізму управління виробничим потенціалом

підприємства, місця управління виробничого потенціалу підприємства в забезпеченні його розвитку та розробки рекомендації щодо удосконалення механізму управління виробничим потенціалом підприємства, викладенні власного трактування поняття механізму управління виробничого потенціалу підприємства та розробки рекомендацій щодо покращення механізму управління виробничого потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. За умов входження України у європростір посилюється акцентування уваги науковців та практиків на необхідності ефективного управління виробничим потенціалом підприємств як основоположного фактору своєчасного виявлення проблем і прийняття обґрунтованих управлінських рішень з метою підвищення конкурентоспроможності як окремих сфер діяльності підприємства, так і його господарської діяльності в цілому [3]. Ефективне управління виробничим потенціалом підприємств значною мірою впливає на стан економічного і соціального розвитку держави та на її місце на світовій зовнішньоекономічній та політичній аренах. Динамічність і нестабільність оточення є основною ознакою сучасного функціонування вітчизняних промислових, змушуючи їх не тільки вести постійний пошук прихованих власних резервів, але й докладати значних зусиль до збереження придатності своєї ресурсної бази.

Хоча більшість дослідників сходяться на думці щодо важливості та необхідності ефективного управління виробничим потенціалом підприємства, проте, в економічній літературі не вироблено єдиного підходу щодо структурно-змістового наповнення цього поняття. Одним з перших виробничий потенціал як економічну категорію, розкрив А.І. Анчишкін. На його думку для виробничого потенціалу характерними є «виробничі ресурси, їх об'єм, структура, технічний рівень та якість...». При цьому під виробничими ресурсами він розуміє засоби виробництва, трудові ресурси, а також природні ресурси, залучені в економічний оборот. Цей, так званий, «ресурсний» підхід характерний для більш ранніх досліджень виробничого потенціалу, які мали місце у 70-80 роках ХХ століття [4].

Дослідженням питання сутності виробничого потенціалу займалися ряд вітчизняних вчених-економістів. Так, Іщук С.О. зазначає, що «виробничий потенціал – це складна, організована, динамічна система, яка формується з множин елементів, що перебувають у взаємозв'язку та взаємодії і виконують різні функції в процесі

виготовлення продукції необхідної кількості та якості в терміни, визначені ринком».

Должанський І.З. тлумачить виробничий потенціал «як той обсяг робіт у одиницях виміру витрат праці (нормо-годин), що може бути виконаний протягом деякого періоду часу основними виробничими працівниками на базі наявних виробничих фондів й оптимальній організації праці й виробництва».

Добикіна О.К. визначає виробничий потенціал як «здатність виробничої системи виробляти матеріальні блага, використовуючи ресурси виробництва». Лапін Є.В. під виробничим потенціалом підприємства розуміє кількісний і якісний склад матеріальних і нематеріальних ресурсів, що забезпечують отримання максимальної економічної вигоди при найбільш повному їхньому використанні за часом і продуктивністю.

Ревуцький А.Д. зміст виробничого потенціалу підприємства обмежує тільки трудовими ресурсами, визначаючи виробничий потенціал як технічно, економічно і організаційно обґрунтовану норму ефективного робочого часу основного виробничого персоналу підприємства за певний інтервальний період календарного часу.

Певним чином можна стверджувати, що виробничий потенціал промислового підприємства є сукупністю його ресурсів і характеризується їх здатністю в ході виробничого процесу трансформуватися в певні результати, спрямовані на досягнення поставлених економічних цілей, системною єдністю елементів, що становлять забезпечуючи готовність і здатність підприємства здійснювати встановлені функції в процесі реалізації своєї мети. Визначальне призначення потенціалу підприємства полягає у створенні нових вартостей, а його елементи мають цілеспрямовано адаптуватися до вимог продукції, що виготовляється.

Виробничий потенціал промислового підприємства є складною системою, певної внутрішньої структури і системної єдності елементів, що забезпечують готовність і здатність промислового підприємства здійснювати встановлені функції в процесі реалізації мети. Виробничий потенціал виступає як органічна єдність всіх основних елементів виробничого процесу.

Важливим напрямом для розкриття економічної сутності виробничого потенціалу є визначення його місця в формуванні та реалізації потенціалу аграрного підприємства [1]. Знову звертаючись до

наукових досліджень з питань структури потенціалу аграрного підприємства та дослідження місця в ньому виробничого потенціалу, можемо виділити теоретичні та методологічні протиріччя, а саме:

- ототожнення поняття виробничий потенціал з іншими видами потенціалу підприємства, зокрема з економічним та ресурсним;

- різні позиції щодо типології потенціалів, зокрема зустрічається позиція, що виробничий потенціал входить до складу ресурсного, а не навпаки;

- відсутність єдності в поглядах щодо структури потенціалу підприємства, зокрема, складу його елементів та компонент, що особливо стосується співставлень виробничого та ресурсного потенціалу.

Отже, виробничий потенціал підприємства належить до особливого класу систем – адаптивних, тобто таких, що можуть самоорганізовуватися, систем, які довільно змінюють алгоритм свого функціонування і структуру з метою збереження або досягнення оптимального стану при зміні зовнішніх умов. Доволі складним в економічній науці є поняття «механізм управління». Проте, для його розуміння варто проаналізувати визначення «механізм», «управління», які є основоположними для поняття «механізму управління виробничим потенціалом підприємства». Механізм є черговістю процесів, які визначають порядок дій, або процесу. Якщо ж механізм поєднувати з поняттям ресурсів, то це сукупність форм і методів створення і використання ресурсів з метою забезпечення потреб підприємства.

Управління ж є дещо подібним до менеджменту, проте значно ширшим поняттям, що виявляє себе, як цілеспрямований процес дії суб'єкта на об'єкт управління. Якщо об'єднати ці два визначення, то сукупність взаємопов'язаних дій, що потребують використання різноманітних форм і методів із залученням ресурсів через вплив суб'єкта на об'єкт і є механізмом управління. механізм управління виробничим потенціалом підприємства є комплексною системою, яка зосереджує в собі багато різноманітних складових.

Сучасний механізм управління виробничого потенціалу підприємства повинен не лише брати за основу традиційні методи та інструменти управління, але і враховувати новітні управлінські технології для успішності у досягненні поставлених цілей і завдань щодо підвищення рівня ефективності його виробництва. Механізм

управління виробничим потенціалом підприємства – це складна економічна категорія, яка потребує детального вивчення та постійного удосконалення, адже за правильного використання, підприємство може виявити резерви для покращення механізму управління виробничим потенціалом підприємства. Сутнісна характеристика елементів механізму управління виробничим потенціалом підприємства є доволі складною. Вона містить: функції, форми, методи, інструменти та важелі. Сучасні механізм управління об'єднує і традиційні методи, новітні управлінські технології. У подальших дослідженнях необхідно поєднувати теоретичне опрацювання даного питання з практичними аспектами на прикладі використання цих підприємств, що функціонують.

На основі аналізу сутності виробничого потенціалу і його ролі в управлінні підприємством можна зробити висновок, що основною метою управління виробничим потенціалом є формування і здійснення таких керуючих впливів, які б приводили потенціал підприємства в стан, відповідний досягненню його стратегічних цілей. На підставі зазначеної мети сформульовані наступні завдання управління виробничим потенціалом:

- 1) збирання, підготовка та опрацювання зовнішньої і внутрішньої інформації;
- 2) прогнозування зміни зовнішніх впливів;
- 3) формування альтернатив;
- 4) експертний аналіз;
- 5) комплексний аналіз на основі аналітичних та експертних методів прийняття рішень;
- 6) здійснення керуючих впливів;
- 7) контроль за реалізацією керуючих впливів.

Управління виробничим потенціалом, будучи складною динамічною системою, являє собою ітеративний процес, що полягає в отриманні інформації, виробленні та реалізації керуючих впливів, що переводять об'єкт управління – виробничий потенціал підприємства в новий стан. Потім слідує новий цикл – отримання інформації про новий стан і надалі – повернення у вихідний пункт процесу при нових характеристиках об'єкта, суб'єкта управління, зовнішнього середовища і, можливо, інших стратегічних цілях.

Можна стверджувати, що управління виробничим потенціалом являє собою сукупність інформаційно-методичних підходів і рішень і

впливів, що формуються на їх основі і дозволяють здійснювати перетворення значної кількості можливих способів досягнення стратегічних цілей у виробничий потенціал підприємства. Українські підприємства стикаються з низкою проблем, пов'язаних з управління виробничим потенціалом [2].

До основних з них належать: по-перше, потенціал підприємства не пов'язується з проєктивним управлінням; по-друге, на підприємствах не здійснюється управління виробничим потенціалом, акцент робиться на управління наявними ресурсами; по-третє, не розглядається взагалі або не приділяється належна увага взаємозв'язку між окремими групами ресурсів підприємства; по-четверте, не проводиться оцінювання ефективності використання потенціалу підприємства, і, відповідно, відсутні заходи щодо її підвищення; по-п'яте, у рамках діючих підходів до управління виробничим потенціалом не розглядається обмеження розвитку потенціалу динамічним зовнішнім середовищем та пришвидшення його розвитку за рахунок чіткої орієнтованості виробничо-збутової діяльності на клієнтів.

Таким чином, управління підприємством, його конкурентоспроможна маркетингова клієнтоорієнтована стратегія щодо вибору оптимального асортименту продукції, часу і темпів його оновлення та розширення вимагає активного маркетингового дослідження кон'юнктури ринку, розвитку логістичної мережі, рекламування і просування нових продуктів на ринок, здійснення інноваційних наукових досліджень і конструкторських розробок, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності підприємства, що і спричиняє необхідність перегляду структури виробничого потенціалу підприємства, пошуку методів його оптимізації та механізмів підвищення ефективності управління останнім.

Отже, визначено види потенціалу підприємства залежно від його здатності здійснювати пошук зусиль використання ресурсів, сфери їх виникнення та застосування. Для розвитку і посилення конкурентоспроможності сучасних підприємств України необхідно забезпечити технологічне зростання підприємств.

Висновки. Отже, на сьогодні дослідження виробничого потенціалу аграрних підприємств проводиться за існування широкого кола протиріч теоретично-методичного та методологічного характеру. Систематизація основних наукових поглядів щодо економічної сутності потенціалу підприємства та їх критичний аналіз дав змогу визначити

принципи функціональності, результативності, інваріантності та здатності до оцінювання, які доцільно застосовувати при виявленні економічної сутності потенціалу підприємства, в цілому, та виробничого потенціалу, зокрема, а також ідентифікації його елементів і компонент. Принцип функціональності дає змогу розрізняти типи базових потенціалів підприємства, до яких відноситься і виробничий потенціал, та функціональні потенціали.

При цьому під виробничим потенціалом варто розуміти складну багатогранну та багаторівневу системну характеристику підприємства, яка ототожнює його можливості щодо отримання певних результатів своєї діяльності у визначених напрямках за рахунок певних організаційно-управлінських дій в процесі поєднання складових ресурсного потенціалу з технологіями, організацією та управлінням виробництвом в підприємстві.

Перспективою подальших досліджень в рамках поглиблення висвітлених положень є дослідження формування та генезису функціональних потенціалів аграрного підприємства, а також пояснення їх взаємозв'язку з виробничим потенціалом на мікрорівні.

Література.

1. **Краснокутська Н.С.** Концепція ціннісно-орієнтованого управління потенціалом підприємства / **Н.С. Краснокутська** // *Актуальні проблеми економіки*. – 2012. – № 8(134). – С. 23-29.

2. **Коротков Э.М.** Менеджмент / **Э.М. Коротков**. – М.: Юрайт, 2010. – 64 с.

3. **Круглов М.И.** Стратегическое управление компанией / **М.И. Круглов**. – М.: Русская Деловая Литература, 2014. – 768 с.

4. **Залізко В.Д.** Економічний потенціал сільських територій: генезис, структура, властивості, пріоритети зміцнення / **В.Д. Залізко** // *Економіка України*. – 2014. – № 4. – С. 73-82.

5. **Жидяк О.Р.** Економічний потенціал підприємства аграрної справи: особливості його структуризації / **О.Р. Жидяк, У.Я. Петриняк** // *Ефективність державного управління: Збірник наукових праць*. – 2014. – Вип. 38. – С. 424-430.

6. **Касьяненко В.О.** Розвиток науково-методичних підходів до розуміння потенціалу як економічної категорії / **В.О. Касьяненко** // *Економіка розвитку*. – 2012. – № 2(62). – С. 74-81.

7. **Рзаєва Т.Г.** Підходи до оцінки потенціалу підприємства: їх переваги та недоліки / **Т.Г. Рзаєва** // *Вісник жмелницького національного університету*. – 2014. – № 3. – С. 150-155.

8. **Остапенко Т.В.** Виробничий потенціал підприємств АПК: потіння та оцінка / **Т.В. Остапенко** // «Молодий вчений». – 2014. – № 4(07). – С. 100-104.

References.

1. **Krasnokut's'ka N.S.** (2012). Kontseptsiya tsinnisno-oriyentovanoho upravlinnya potentsialom pidpryyemstva [The concept of value-oriented enterprise potential management]. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Current problems of economy*, No. 8(134), pp. 23-29 [in Ukrainian].

2. **Korotkov E.M.** (2010). *Menedzhment [Management]*. Moscow : Yurayt, p. 64 [in Russian].

3. **Kruglov M.I.** (2014). *Strategicheskoye upravleniye kompaniyey [Strategic management of the company]*. Moscow : Russkaya Delovaya Literatura, p. 768 [in Russian].

4. **Zalizko V.D.** (2014). Ekonomichnyy potentsial sil's'kykh terytoriy: henezys, struktura, vlastyvoli, priorytety zmitsnennya [Economic Potential of Rural Territories: Genesis, Structure, Properties, Strengthening Priorities]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, No. 4, pp. 73-82 [in Ukrainian].

5. **Zhydyak O.R., & Petrynyak U.Ya.** (2014). Ekonomichnyy potentsial pidpryyemstva ahrarnoyi spravy: osoblyvosti yoho strukturyzatsiyi [The Economic Potential of Agrarian Enterprise: Features of its Structuring]. *Efektynnist' derzhavnoho upravlinnya: Zbirnyk naukovykh prats' – Public Administration Efficiency: Collection of Scientific Papers*, Issue 38, pp. 424-430 [in Ukrainian].

6. **Kas'yanenko V.O.** (2012). Rozvytok naukovo-metodychnykh pidkhodiv do rozuminnya potentsialu yak ekonomichnoyi katehoriyi [Development of scientific and methodological approaches to understanding the potential as an economic category]. *Ekonomika rozvytku – Economics of Development*, No. 2(62), pp. 74-81 [in Ukrainian].

7. **Rzayeva T.H.** (2014). Pidkhody do otsinky potentsialu pidpryyemstva: yikh perevahy ta nedoliky [Approaches to assessing the potential of the enterprise: their advantages and disadvantages]. *Visnyk khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu – Bulletin of the Khmelnytsky National University*, No. 3, pp. 150-155 [in Ukrainian].

8. **Ostapenko T.V.** (2014). Vyrobnychyy potentsial pidpryyemstv APK: potinnya ta otsinka [Production potential of agricultural enterprises: sweating and valuation]. «Molodyy vchenyy» – «Young Scientist», No. 4(07), pp. 100-104 [in Ukrainian].

Анотація.

Дузькратченко В.В. Механізми та системи управління розвитком виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Досліджено існуючі наукові погляди на економічну сутність потенціалу підприємств та роль виробничого потенціалу у формуванні економічного потенціалу аграрного підприємства. Визначено основні принципи розкриття економічної сутності

виробничого потенціалу аграрного підприємства, що дало змогу ідентифікувати в його складі елементи та компоненти, а також пояснити їх сутність та взаємозв'язок. Усунуто методичні протиріччя щодо складу потенціалів аграрного підприємства шляхом застосування типології, в рамках якої здійснено поділ потенціалів на базові та функціональні. Обґрунтовано місце виробничого потенціалу в ієрархії базових потенціалів підприємства.

Ключові слова: *потенціал підприємства, типологія потенціалів аграрних підприємств, ієрархія потенціалів, виробничий потенціал, базові та функціональні потенціали.*

Аннотація.

Дузкрятченко В.В. Механизмы и системы управления развитием производственного потенциала сельскохозяйственных предприятий.

Исследованы существующие научные взгляды на экономическую сущность потенциала предприятий и роль производственного потенциала в формировании экономического потенциала аграрного предприятия. Определены основные принципы раскрытия экономической сущности производственного потенциала аграрного предприятия, что позволило идентифицировать в его составе элементы и компоненты, а также объяснить их сущность и взаимосвязь. Устранены методические противоречия по составу потенциалов аграрного предприятия путем применения типологии, в рамках которой осуществлено разделение потенциалов на базовые и функциональные. Обосновано место производственного потенциала в иерархии базовых потенциалов предприятия.

Ключевые слова: *потенциал предприятия, типология потенциалов аграрных предприятий, иерархия потенциалов, производственный потенциал, базовые и функциональные потенциалы.*

Abstract.

Duzkryatchenko V.V. Mechanisms and systems for managing the development of agricultural production potential.

The existing scientific views on the economic substance of the capacity of enterprises and production potential role in shaping the economic potential of the agricultural enterprises are considered in the article. The basic principles of disclosure of the productive potential of the agricultural enterprises economic substance are grounded. These principles are helping to identify composition of enterprise potential elements and components. Also they explain nature and relationship between such components. The methodological controversy of the enterprise potential disclosure is eliminated by the usage its typology. This typology divides the potential of agricultural enterprise for basic and functional. The production potential place in the hierarchy of the basic potentials of the enterprise is grounded.

Key words: *enterprise potential, agricultural enterprises potential typology, hierarchy of potentials, production potential, basic and functional potentials.*